

№5

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedراس professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Teshayev Zavqiddin Jabbor o'g'li – Qarshi davlat universiteti Turizm va marketing kafedراس dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li – Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot kafedراس dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali
23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №R-566966 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №049864

MUNDARIJA			
1.	Meyliyev Obid Raxmatullaevich	Soliqlarning budget daromadlaridagi ahamiyatini oshirish	7
2.	Мирзаева Матлуба Ғайбулла қизи	Тижорат банкларининг капитал базасини мустаҳкамлашнинг методологик ва амалий асосларини такомиллаштириш	14
3.	Жабборов Насриддин Мирзаодилович, Юнусова Шохсанам Муротовна, Бебутова Зулайхо Хамидовна, Сафарова Севара Қахрамон қизи	Тошкент вилояти туристик ҳудудлари имижини модели учун барқарорлик таҳлили	19
4.	Мухамедова Севара Абдуллаевна	Тижорат банкларида кичик бизнес лойиҳаларини кредитлашда банк таваккалчиликларини баҳолаш ва бошқариш тизими	27
5.	Abduqayumov Elyorbek Ulug'bek o'g'li, Yo'ldosheva Oygul Zokir qizi	Janubiy Koreya kinoindustriyasining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ta'siri	33
6.	Umarova Shahnoza	Moliyaviy faoliyat bo'yicha baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	40
7.	Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	Avtomobilsozlik korxonalarining xarajat samaradorligini ekonometrik modellash	46
8.	Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	O'zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati va uning ahamiyati	57
9.	Kurbanbayev Jurabek Eruvbayevich, Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	Auditorlik tekshiruvlarida tashqi tasdiqlardan foydalanish va ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish	66
10.	Абдурахманов Ўрол Наврўз ўғли	Акциядорлик жамиятлари аудитида таҳлилий амалларни қўллашни такомиллаштириш	71
11.	Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	Yoshlar biznes-loyihalarini moliyalashtirishda kredit va investitsiya resurslarining o'rni	80
12.	Shodiyev Yashnarbek Baxriddin o'g'li	Davlat moliyaviy nazoratini modellar va metodologik yondashuvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	92
13.	Muydinov Baxodirjon Numanovich	Korxonalarda ichki auditni tashkil etish va takomillashtirish	101
14.	Mirzanov Zakir Maratovich	Paxta yetishtirish va qayta ishlash klasterlarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirish	111
15.	Тожибоева Дилором	XXI ахборотлар асри – қарор қабул қилиш жараёнининг мураккаблашуви асри	116
16.	Нурхонов Комилжон Товкараевич	Яшил иқтисодиётга ўтиш йўллари ва устуворликлари	124
17.	Saydullayev Nodirbek Narzullayevich	Inflyatsion targetirlash sharoitida markaziy bank valyuta intervensiyalari strategiyasini takomillashtirish mexanizmlari	132
18.	Хусаинов Равшан Рахимович	Сравнительный анализ налоговых систем зарубежных стран и трансформация их для Узбекистана	143
19.	Maxkamova Nazokat Umarali qizi	O'zbekiston iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning o'rni	150
20.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo'l transporti korxonalarining ekologik-iqtisodiy samaradorligini oshirishning innovatsion mexanizmlari	156
21.	Kuliboyev Azamat Shonazarovich	Davlat tibbiyot tashkilotlarida buxgalteriya hisobi: nazariya, amaliyot va uslubiyot	165
22.	Jaxbarov Jamshidbek Tilavoldi o'g'li	Raqamli texnologiyalar asosida budget tashkilotlarida davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish: Farg'ona viloyati misolida	179
23.	Xasanova Shaxzoda Sarvarq qizi	Avtomatlashtirish davrida ayollarning mehnat bozoridagi transformatsiyasi: global tendensiyalar va O'zbekistonning 2030-yilgacha imkoniyatlari	188
24.	Abdullaeva Nilufar Javdat qizi	Бюджет ташкилотларида узоқ муддатли активлар билан боғлиқ молиялаштириш манбалари	194
25.	Худойкулова Дилора Дилмуродовна	Обеспечение надежности аудиторских доказательств при аудите долгосрочных активов	200
26.	To'xtayev Umidjon Shuhrat o'g'li	Xususiy tibbiy xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	209

27.	Djumaniyazov Shavkat Raximovich	Yangi O‘zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	216
28.	Siroj Zarina Rustambekovna	O‘zbekistonda demografik jarayonlarni statistik prognozlash va monitoring tizimini takomillashtirish	223
29.	To‘laev Safarmurod Boymuhammad o‘g‘li	Korporativ mijozlarga innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirishning xorijiy tajribasi	229
30.	Эрдонаев Аликул Халимович	Банк технологиялари ва масофавий банк хизматларининг турларидан фойдаланиш амалиёти	236
31.	Муродов Бобиржон Ҳаётжон ўғли	Иқтисодиётда яширин меҳнат ресурслари айланмаси: иш берувчиларни масъулияти ва норасмий бандликни бартараф этишнинг тизимли ечимлари	247
32.	Abdullayeva Shaxnoza Erkinovna	Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholash metodologiyasini takomillashtirish	253
33.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Қишлоқ хўжалиги корхоналарини молиявий барқарорлигини баҳолаш моделлари	261
34.	Sanayev Javohir Shavkat o‘g‘li	Tijorat banklarida mijozning tranzaksion faolligiga asoslangan adaptiv tariflash mexanizmini takomillashtirish	271
35.	Хасанов Сабирджан Садикович, Раимова Мадинабону Сабирджан кизи	Оценка экономической необходимости строительства ветроэнергетических установок в Узбекистане	278
36.	Karimov Shohruh Ahmadullo o‘g‘li	O‘zbekistonda buxgalteriya xizmatlari bozorining institutsional tuzilmasi: auditorlik va soliq maslahatchilari tashkilotlari reestrlari tahlili	286
37.	Karimqulov Jasur Imomboevich, Xojanov Baxadir Omirbayevich	Bank infratuzilmasi transformatsiyasi samaradorligini integral baholash metodikasini takomillashtirish	292
38.	Kasimova Zilolaxon Botir qizi	O‘zbekiston bank tizimining miqdoriy kengayishi va moliyaviy barqarorlik normativlariga rioya etish darajasi: 2017–2025 yillar tahlili	301
39.	Олимова Қизлархон Тўра кизи	Тижорат банкларида муаммоли кредитларни эрта аниқлаш ва мониторинг тизимида мавжуд муаммоларнинг тизимли ечими	308
40.	Xolmurotov Fozil Saribayevich	Hududiy eksportning qo‘shilgan qiymati va diversifikatsiya darajasini o‘lchash: Xorazm viloyatida export quality index tahlili	314
41.	Jumaniyazov Iskandar Baxodirovich	To‘qimachilik sanoati korxonalarida xarajatlar hisobini tashkil etish, tannarxni kalkulyatsiya qilish va tahlil etish bo‘yicha xorijiy tajriba	327
42.	Vaisov Dilshod Ibodullayevich	Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini prognozlashning ekonometrik asoslari	333
43.	Kabilova Zebo Babakulovna	Mintaqa iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda mehnat resurslaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari	341
44.	O‘lmasxo‘jayev Zoirxo‘ja Abbos o‘g‘li	Ta’lim muassasalarida sun’iy intellekt asosidagi adaptiv modellarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini baholash	353
45.	Jomolov Muzaffar Mirzoxitovich	Hududlarda investitsiyalar samaradorligini qisqa panel ma’lumotlari asosida o‘rta muddatga prognozlash: Toshkent viloyati misolida	358
46.	Akhmedova Shokhistakhon	Ways to improve sustainable financing mechanisms in Uzbekistan: capital needs, pilot instruments and scenario-based projections to 2030	368
47.	Xushvaqov Islombek Muxammadi o‘g‘li	Moliya bozorida qarz instrumentlari orqali savdolarni moliyalashtirish	381
48.	Qudratova Shaxnoza Shuxrat qizi	Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini statistik baholash usullari va mezonlari	388
49.	Ziyodullayev Dilshod Sherzodovich, Sharapova Mashxura Azadovna	O‘zbekistonda monetar va fiskal siyosatning inflyatsiya va iqtisodiy o‘sishga ta’siri	399
50.	Гозиев Рзоиддин Чулпон угли, Ким Дмитрий Игнатьевич	Перестройка кадровой стратегии ритейла в эпоху цифровых технологий	406
51.	Qodirov Humoyun Tolibjon o‘g‘li	To‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini boshqarishda eksportni diversifikatsiya qilish strategiyasi	413
52.	Abdujaborova Mahmura Toshmuxamadvna	Korxona moliyaviy holatining tizimli tahlili	419
53.	Olimova Maftuna Komil qizi	Raqamli iqtisodiyot sharoitida kadrlar bozori talab va taklifi nomutanosibligini statistik baholash	429

54.	Маматова Рўзимурод кизи	Эленур	Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлаш механизмини такомиллаштиришнинг илмий-услубий асослари	441
55.	Xodjaniyazov Yuldashevich	Shohruh	Hududiy farovonlik indeksini prognozlash: Holt modeli va qiyosiy ekonometrik baholash	450
56.	Maxmasaidova Ubaydulla qizi	Muslima	Ko'p o'zgaruvchili regressiya modeli asosida iqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligini excel dasturi yordamida tahlil qilish	458
57.	Юсупов А.Т.		Илмий-технологик ва иқтисодий хавфсизлик тизимида олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар аттестацияси хавфсизлиги (методологик, услубий ва амалий жиҳатлари)	470
58.	Shirinov Abduxalilovich	Uchqun	Ichki segmentar hisobotning tarkibi, ko'rsatkichlari va shakllarini takomillashtirish	481
59.	Шахабудинова Зиятходжаевна	Муаттар	Институционально-регуляторные условия формирования цифровой модели оценки кредитоспособности заемщиков	489
60.	Kilichev Akramovich	Alisher	Mavsumiy mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalar moliyaviy barqarorligini integral baholashning ikki blokli modeli (Entropiya vaznlari asosida)	496
61.	Fayazov Xasan Jaxongir ugli		Behavioral and psychological factors in ai use among 15-year-old students: learning and academic performance	504
62.	Urazbayeva Konisbayevna	Ilmira	Moliyaviy kontrolling tizimida mavjud muammolar va ularning aksiyadorlik jamiyati moliyaviy samaradorligiga ta'siri	511
63.	Ollokulova Mansurovna	Feruza	Milliy iqtisodiyotni transformatsiyalash sharoitida davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	518
64.	Isamitdinova Rahimjanovna, Salim Sobirovich	Ra'no Togayev	Investitsiya loyihalari qiymati va muddati monitoringini o'zlashtirilgan qiymat usuli asosida takomillashtirish	525
65.	Alijonov Jamshid o'g'li	Alijon	Qurilish korxonalarining investitsion salohiyatini kompleks baholash metodologiyasini takomillashtirish	533
66.	Jafarova Marjona Jafarovna, Xusanova Shavkatovna	Dilorom	O'zbekistonda inflatsiya darajasining pasayish sabablari	539
67.	Axmedova Shavkatovna	Mavluda	Tasodifiy tebranishlar, xo'jaliklararo geterogenlik va samarasizlikni ajratib baholovchi panel modellar tizimi	544
68.	Baxromov Azizbek o'g'li	Alisher	Raqamli iqtisodiyot sharoitida to'qimachilik sanoati korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish mexanizmlari	551
69.	Гулямова Нурутдиновна	Асия	Рынок рассрочки (BNPL) и розничное кредитование в Узбекистане: рост, скрытая стоимость и риски закредитованности	557

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TO‘QIMACHILIK SANOATI
KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH
MEXANIZMLARI**

Baxromov Azizbek Alisher o‘g‘li

*mutaxassislik, ijtimoiy-gumanitar va aniq fanlar
kafedrası katta o‘qituvchisi
iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Andijon fakulteti
E-mail: aliwerovichazizbek@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6297-0828*

Annotatsiya. Maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida to‘qimachilik sanoati korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari Andijon viloyati misolida yoritiladi. Tadqiqotning axborot-uslubiy asosini muallifning “To‘qimachilik sanoati korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari (Andijon viloyati misolida)” mavzusidagi PhD dissertatsiyasi avtoreferatida keltirilgan natijalar tashkil etadi. Korxona samaradorligini baholashda mahsulot diversifikatsiyasi, texnologik, ijtimoiy, innovatsion va marketing omillarini birlashtiruvchi ko‘p omilli indikatorlar yondashuvi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, to‘qimachilik sanoati, iqtisodiy samaradorlik, raqamli texnologiyalar, diversifikatsiya, innovatsiya, marketing, klister.

**МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ
ПРЕДПРИЯТИЙ ТЕКСТИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ЦИФРОВОЙ
ЭКОНОМИКЕ**

Бахромов Азизбек Алишер угли

*старший преподаватель кафедры социальных,
гуманитарных и точных наук
доктор философии по экономических наук (PhD)
Ташкентский государственный экономический
университет, Андижанский факультет
E-mail: aliwerovichazizbek@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6297-0828*

Аннотация. В статье рассматриваются направления повышения экономической эффективности предприятий текстильной промышленности в условиях цифровой экономики на примере Андижанской области. Информационно-методическую основу составляют результаты, изложенные в автореферате диссертации PhD «Пути повышения экономической эффективности предприятий текстильной промышленности (на примере Андижанской области)». Рассматривается многофакторный подход к оценке эффективности, объединяющий диверсификацию продукции, технологические, социальные, инновационные и маркетинговые факторы.

Ключевые слова: цифровая экономика, текстильная промышленность, экономическая эффективность, цифровые технологии, диверсификация, инновации, маркетинг, кластер.

**MECHANISMS FOR ENHANCING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF TEXTILE
INDUSTRY ENTERPRISES IN THE DIGITAL ECONOMY**

Bakhromov Azizbek Alisher ugli

*Senior Lecturer, Department of Specialized,
Socio-Humanitarian, and Exact Sciences,*

*Doctor of Philosophy (PhD) in Economics,
Tashkent State University of Economics, Andijan Faculty
E-mail: aliwerovichazizbek@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6297-0828*

Abstract. *The article examines ways to improve the economic efficiency of textile enterprises in the digital economy, using Andijan region as a case study. Its methodological and informational basis is the evidence presented in the author's PhD dissertation abstract, “Ways to Improve the Economic Efficiency of Textile Industry Enterprises (on the Example of Andijan Region).” A multi-factor approach combining product diversification, technological, social, innovation and marketing factors is discussed.*

Keywords: *digital economy, textile industry, economic efficiency, digital technologies, diversification, innovation, marketing, cluster.*

Kirish

Raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarining raqobatbardoshligi tobora ko‘proq ishlab chiqarish resurslaridan qay darajada oqilona foydalanish, bozor talabini tezkor aniqlash va boshqaruv qarorlarini ishonchli ma‘lumotlar asosida qabul qilishga bog‘liq bo‘lmoqda. Raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini kuzatish, xomashyo harakatini nazorat qilish, uskunalaridan foydalanish darajasini baholash, buyurtmalarni rejalashtirish va sotuv kanallarini boshqarish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu sababli raqamlashtirishni faqat axborot tizimlarini sotib olish bilan cheklamasdan, korxonaning tashkiliy-iqtisodiy boshqaruv tizimini o‘zgartiruvchi omil sifatida ko‘rish lozim.

To‘qimachilik sanoati O‘zbekiston sanoatida ishlab chiqarish, bandlik va eksport salohiyatiga ta‘sir ko‘rsatuvchi muhim yo‘nalishlardan biridir. Tarmoqda xomashyoni qayta ishlashdan boshlab ip-kalava, mato, tayyor tikuv-trikotaj mahsulotlari ishlab chiqarish va ularni bozorga yetkazishgacha bo‘lgan bosqichlar o‘zaro bog‘langan. Zanjirning bir bosqichidagi uzilish yoki resurslardan samarasiz foydalanish butun korxona va klaster natijalariga ta‘sir qiladi. Raqamli yechimlar ushbu jarayonlarni muvofiqlashtirish, ishlab chiqarish quvvatlarini aniqroq rejalashtirish va xarajatlarni nazorat qilish uchun imkoniyat yaratadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — Andijon viloyati to‘qimachilik sanoati korxonalari misolida raqamli texnologiyalar, diversifikatsiya hamda texnologik, ijtimoiy, innovatsion va marketing omillarini uyg‘unlashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini asoslash. Maqola muallifning avtoreferatida keltirilgan ma‘lumot va xulosalarga tayangan holda tayyorlandi; avtoreferatda bo‘lmagan alohida statistik ko‘rsatkichlar fakt sifatida kiritilmadi.

Adabiyotlar sharhi

Iqtisodiy samaradorlik nazariyasida resurs sarfi va olingan natija o‘rtasidagi nisbat markaziy o‘rin tutadi. Zamonaviy yondashuvlarda samaradorlikni faqat ishlab chiqarish hajmi yoki moliyaviy natija bilan cheklamasdan, texnologik yangilanish, xodimlar salohiyati, innovatsion faollik, mahsulot tarkibi va bozor bilan ishlash sifatini ham hisobga olish tavsiya etiladi. Muallif avtoreferatida keltirilgan xorijiy tadqiqotlarda korxonalar samaradorligi, yashil innovatsiyalar, Industry 4.0 texnologiyalarini integratsiyalash hamda kichik va o‘rta korxonalarda barqaror rivojlanish masalalariga e‘tibor qaratilgan [1–4].

Chan, Ramly va Mustapha tadqiqotida iqtisodiy samaradorlik bilan boshqaruv institutlari o‘rtasidagi bog‘liqlik yoritilgan [1]. Shahin va hammualliflar yashil innovatsiyalarni joriy etishdagi to‘siqlar hamda ularni bartaraf etish strategiyalarini tahlil qilgan [2]. Patel va Vinodh Industry 4.0 hamda qo‘shimcha ishlab chiqarish texnologiyalarini integratsiyalash masalalarini ko‘rib chiqqan [3]. Nam va hammualliflarning ishida ishlab chiqarish sektoridagi kichik va o‘rta korxonalar barqarorligini baholash uchun ko‘p mezonli yondashuv qo‘llanilgan [4]. Ushbu tadqiqotlar raqamlashtirish samaradorligini texnologik yangilanishning o‘zi bilan emas, balki

boshqaruv va tashkiliy sharoitlar bilan birgalikda baholash zarurligini ko'rsatadi.

Mahalliy tadqiqotlarda sanoat korxonalarida xarajatlarni qisqartirish, innovatsion texnologiyalarni qo'llash va samaradorlikni oshirish mexanizmlariga e'tibor berilgan. Avtoreferatda Sh.B. Donayevning xarajatlarni qisqartirish, Sh.A. Sulaymanovning to'qimachilik sanoatida innovatsion texnologiyalar, A. Avazovning sanoat korxonalari samaradorligi mexanizmlariga oid ishlari qayd etiladi [5]. Shunga qaramay, hududiy darajada raqamli texnologiyalarni mahsulot diversifikatsiyasi, kadrlar, innovatsiya va marketing indikatorlari bilan yagona baholash tizimida birlashtirish masalasi amaliy ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Adabiyotlar tahlilidan kelib chiqadigan asosiy xulosa shuki, raqamli iqtisodiyot sharoitida samaradorlikni oshirish uchun alohida texnologik vositalarni joriy etishning o'zi yetarli emas. Texnologik yangilanish ishlab chiqarish rejalashtirish, malakali kadrlar, innovatsion mahsulotlar, bozor monitoringi va sotuv kanallari bilan bog'langandagina barqaror natija beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, qiyosiy va taqqoslama tahlil, statistik-iqtisodiy tahlil, omilli tahlil, ilmiy abstraksiyalash, mantiqiy umumlashtirish hamda iqtisodiy jarayonlarni modellashtirish tamoyillari tashkil etadi. Axborot bazasi sifatida muallif avtoreferatida keltirilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi Andijon viloyati statistika boshqarmasi va "O'zto'qimachilik sanoat" uyushmasi ma'lumotlariga asoslangan natijalar olindi.

Samaradorlikni kompleks baholashda avtoreferatda taklif etilgan ko'p tarmoqli indikatorlar metodikasi asos qilib olindi. Unda mahsulot ishlab chiqarishni diversifikatsiyalash indeksi (DI), texnologik omillar indeksi (T), ijtimoiy omillar indeksi (Ij), innovatsion omillar indeksi (In) va marketing omillari indeksi (M) o'zaro bog'liq holda qaraladi. Umumiy iqtisodiy samaradorlik quyidagi funksional munosabat bilan ifodalanadi:

$$E = f(DI, T, Ij, In, M)$$

Bu yerda DI — mahsulot turlari bo'yicha diversifikatsiya darajasi; T — texnologik omillar; Ij — ijtimoiy omillar; In — innovatsion omillar; M — marketing omillari. Avtoreferatda yakuniy samaradorlik modeli $E = \lambda_0 + \lambda_1 DI + \lambda_2 T + \lambda_3 Ij + \lambda_4 In + \lambda_5 M$ ko'rinishida berilgan. λ koeffitsiyentlari har bir omilning samaradorlikka ta'sir kuchini ifodalaydi. Muayyan korxona bo'yicha koeffitsiyentlarni hisoblash uchun alohida birlamchi ma'lumotlar talab etiladi; maqolada avtoreferatda berilgan metodik yondashuv izohlanadi.

Tahlil va natijalar

Andijon viloyatida to'qimachilik korxonalari sonining o'zgarishi va qiyosiy ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan to'qimachilik sanoati korxonalari soni 2018-yildagi 1 343 tadan 2026-yilda 2 383 taga yetgan. Bu davrda ko'rsatkich 77,4 foizga oshgan. Andijon viloyatida esa korxonalar soni 118 tadan 346 taga ko'payib, 193,2 foizga o'sgan. Viloyatning respublikadagi to'qimachilik korxonalari sonidagi ulushi 2018-yildagi 8,8 foizdan 2026-yilda 14,5 foizgacha ko'tarilgan (1-jadval).

1-jadval

Andijon viloyatida to'qimachilik korxonalari sonining o'zgarishi*

Ko'rsatkich	2018-yil	2026-yil	O'zgarish
O'zbekiston bo'yicha to'qimachilik korxonalari	1 343	2 383	+77,4%
Andijon viloyatidagi to'qimachilik korxonalari	118	346	+193,2%
Andijon viloyatining respublikadagi ulushi	8,8%	14,5%	+5,7 foiz punkt

*Manba: muallif avtoreferatidagi 2018–2026-yillar bo'yicha qiyosiy jadval asosida tuzildi.

Mazkur o'sish Andijon viloyatida to'qimachilik faoliyati ko'lamining kengayganini va hududning respublika tarmog'idagi ulushi ortganini ko'rsatadi. Biroq korxonalar sonining ko'payishi o'z-o'zidan yuqori samaradorlikni anglatmaydi. Natijaga erishish uchun ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish, xomashyo va energiya sarfi, mahsulot sifati, mehnat

unumdorligi, buyurtmalarni bajarish muddati hamda sotuv samaradorligini birgalikda boshqarish zarur. Shu nuqtada raqamli iqtisodiyot vositalari korxonalarining kundalik operatsiyalarini o'lash va muammoli bo'g'inlarni aniqlash uchun asos yaratadi.

Ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish, energiya hamda resurslarni tejovchi texnologiyalarni joriy etish, mahsulot sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish va eksportga yo'naltirilgan marketing strategiyalarini ishlab chiqish ustuvor yo'nalishlar sifatida qayd etilgan. Shundan kelib chiqib, korxonada raqamlashtirish loyihasining natijasi faqat o'rnatilgan dasturiy ta'minot yoki avtomatlashtirilgan uskunalar soni bilan emas, balki amaliy ko'rsatkichlar — ishlab chiqarish sikli davomiyligi, brak darajasi, uskunalarining bekor turishi, bir birlik mahsulotga sarflangan energiya va buyurtmani o'z vaqtida bajarish ulushi bilan baholanishi lozim.

Ko'p omilli indikatorlar tizimining amaliy ahamiyati Andijon viloyati to'qimachilik korxonalari uchun texnologik $T \geq 0,36$, ijtimoiy $I_j \geq 0,59$, innovatsion $I_n \geq 0,63$ va marketing $M \geq 0,71$ indeksleri hamda umumiy iqtisodiy samaradorlik $E \geq 0,63$ darajasi ilmiy asoslangan ko'rsatkichlar sifatida keltirilgan. Ushbu qiymatlar muallifning avtoreferatida berilgan tadqiqot natijalari bo'lib, ularni boshqa hudud yoki korxonaga tekshiruvsiz universal me'yor sifatida ko'chirish to'g'ri bo'lmaydi. Ularning amaliy qiymati korxonalarga samaradorlikni faqat moliyaviy yakunlar orqali emas, bir nechta omil bo'yicha baholash zarurligini ko'rsatishidir.

Texnologik indeksni oshirish uchun asosiy vositalarni yangilash, avtomatlashtirish va energiya tejamkor yechimlarni qo'llash muhim. Ijtimoiy indeks bo'yicha kasbiy tayyorgarlik, xavfsiz mehnat sharoitlari va xodimlarning yangi texnologiyalarga moslashuvchanligi e'tiborga olinadi. Innovatsion indeks yangi mahsulotlar yaratish, ilmiy-tadqiqot faoliyati va ishlab chiqarishdagi yangiliklarni o'zlashtirish bilan bog'liq. Marketing indeksi esa talabni o'rganish, brendga sarmoya kiritish va sotuv kanallarini kengaytirish qobiliyatini aks ettiradi.

Klasterli yondashuv korxonalar o'rtasida xomashyo, qayta ishlash, tayyor mahsulot, logistika, infratuzilma va bozor resurslarini muvofiqlashtirishga xizmat qiladi. Avtoreferatda Xo'jaobod, Asaka va Buloqboshi tumanlarida to'qimachilik klasterlari faoliyatini konsentratsiyalash orqali ishlab chiqarish zanjirining uzluksizligini ta'minlash va ortiqcha xarajatlarni optimallashtirish imkoniyatlari asoslangan. Shuningdek, uyushma tarkibidagi korxonalarda ayrim jarayonlar bo'yicha ortiqcha xarajatlarni 20 foizgacha optimallashtirish natijasi keltirilgan.

Raqamli klaster modelida ishtirokchilar buyurtmalar, xomashyo qoldiqlari, ishlab chiqarish rejalari, yetkazib berish muddati va sifat ko'rsatkichlari bo'yicha o'zaro muvofiqlashtirilgan ma'lumot almashishi mumkin. Bunda tijorat siri, ma'lumotlarga kirish huquqi va kiberxavfsizlik talablarini oldindan belgilash zarur. Umumiy raqamli platforma korxonalarining mustaqil tijorat qarorlarini almashtirmasligi, balki hamkorlik va zanjir uzluksizligini yaxshilashga xizmat qilishi kerak.

2030-yilgacha rivojlanish prognozlari va boshqaruv qarorlari Andijon viloyati to'qimachilik sanoati korxonalarining mahsulot iste'moli va ishlab chiqarish dinamikasiga ta'sir qiluvchi omillar baholanib, 2030-yilgacha optimistik, pessimistik va mobilizatsion ssenariylar bo'yicha prognoz parametrlarini ishlab chiqish qayd etilgan. Ssenariyli prognozlashning ahamiyati — noaniqlik sharoitida yagona qat'iy raqamga tayanib qolmasdan, turli bozor sharoitlariga mos qarorlar tayyorlash imkoniyatidir.

Raqamli boshqaruv tizimida prognozlar muntazam yangilanib turishi lozim. Buyurtmalar portfeli, xomashyo narxi, energiya xarajatlari, eksport bozorlaridagi talab va valyuta omillari o'zgarishi bilan ishlab chiqarish rejasi ham qayta ko'rib chiqiladi. Optimistik ssenariy quvvatlardan to'liqroq foydalanish va yangi bozorlarni egallash imkoniyatlarini; pessimistik ssenariy talab qisqarishi yoki xarajatlar oshishiga moslashishni; mobilizatsion ssenariy esa mavjud ichki resurslarni safarbar etish va operatsion intizomni kuchaytirishni ifodalashi mumkin. Bular ssenariylarning umumiy talqini bo'lib, aniq miqdoriy prognozlar avtoreferatda keltirilgan hisob-kitoblarga muvofiq talqin qilinishi kerak.

Taklif etilayotgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizm tadqiqot natijalari asosida raqamli iqtisodiyot sharoitida to‘qimachilik korxonalarining samaradorligini oshirish mexanizmini o‘zaro bog‘langan besh bosqichda tashkil etish taklif etiladi:

1. Diagnostika: ishlab chiqarish jarayonlari, xarajatlar tarkibi, uskunalarining bandligi, xodimlar salohiyati, mahsulot tarkibi va sotuv kanallari bo‘yicha boshlang‘ich ko‘rsatkichlarni aniqlash.

2. Ustuvorlashtirish: ko‘p omilli indikatorlar asosida eng katta cheklov mavjud bo‘lgan yo‘nalishni belgilash va raqamlashtirish loyihalarini kutilayotgan iqtisodiy samara bo‘yicha tartiblash.

Mazkur mexanizmda raqamlashtirish xarajatlari iqtisodiy natijalar bilan solishtirib borilishi zarur. Loyiha samaradorligini baholashda dasturiy ta‘minot va uskunalar qiymati bilan bir qatorda integratsiya, texnik xizmat, kiberxavfsizlik, xodimlarni tayyorlash va jarayonlarni qayta tashkil etish xarajatlari ham hisobga olinadi. Natijalar esa ishlab chiqarishdagi yo‘qotishlar, bekor turish, brak, ombor zaxiralari, buyurtmalarni bajarish muddati va sotuv hajmi kabi o‘lchanadigan mezonlar orqali kuzatiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi xulosalar shakllantirildi:

Birinchidan, 2018–2026-yillarda Andijon viloyatida to‘qimachilik sanoati korxonalari soni 118 tadan 346 taga ko‘paygan, viloyatning respublikadagi ulushi esa 8,8 foizdan 14,5 foizgacha oshgan. Bu hududda tarmoq faoliyati ko‘lami kengayganini ko‘rsatadi, biroq samaradorlikni alohida ko‘rsatkichlar bilan muntazam baholash zarur.

Ikkinchidan, raqamli texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarish rejalashtirish, ombor va xomashyo nazorati, uskunalaridan foydalanish, sifat nazorati va sotuv jarayonlarini o‘zaro bog‘lash orqali samaradorlikka xizmat qilishi mumkin.

Uchinchidan, mahsulot diversifikatsiyasi, texnologik yangilanish, xodimlar salohiyati, innovatsiya va marketingni birlashtiruvchi ko‘p omilli indikatorlar tizimi korxonaning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi. Avtoreferatda berilgan $T \geq 0,36$, $I_j \geq 0,59$, $I_n \geq 0,63$, $M \geq 0,71$ va $E \geq 0,63$ qiymatlari muallif tadqiqotining natijalari sifatida ko‘rilishi, boshqa sharoitlarga qo‘llashdan oldin qayta tekshirilishi lozim.

Umuman olganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida to‘qimachilik sanoati korxonalarining iqtisodiy samaradorligi texnologik yangilanishning o‘zi bilan emas, balki raqamli boshqaruv, mahsulot tarkibini oqilona shakllantirish, inson kapitali, innovatsion faollik va bozor strategiyasining o‘zaro uyg‘unligi orqali oshadi. Andijon viloyati tajribasi hududiy sanoat siyosatini ishlab chiqishda ko‘p omilli indikatorlar va klaster yondashuvini qo‘llash muhimligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chan S.-G., Ramly Z., Mustapha M. Z. Value-added tax and economic efficiency: Role of country governance. *Panoeconomicus*. 2021. Vol. 68(3). P. 325–358. DOI: 10.2298/PAN180201020C.

2. Shahin V., Alimohammadlou M., Abbasi A. Identifying and prioritizing the barriers to green innovation in SMEs and the strategies to counteract the barriers: an interval-valued intuitionistic fuzzy approach. *Technological Forecasting and Social Change*. 2024. Vol. 204. Article 123408. DOI: 10.1016/j.techfore.2024.123408.

3. Patel D., Vinodh S. Analysis of technologies enabling additive manufacturing and Industry 4.0 integration for SMEs using MCDM tool. *International Journal of Process Management and Benchmarking*. 2024. Vol. 16. P. 281–295. DOI: 10.1504/IJPMB.2024.136482.

4. Nam H., Cho Y., Kim J., Joo Y., Nam H. An analytic hierarchy process for the sustainable development of small-and medium-sized enterprises in the manufacturing sector, South Korea. *Environmental Development and Sustainability*. 2024. DOI: 10.1007/s10668-024-05860-3.

5. Baxromov A.A. To‘qimachilik sanoati korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari (Andijon viloyati misolida): iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Andijon, 2026.

